

Ekonomi orang Arab di Johor pada abad ke-19 masihi
hingga tahun 1914

MOHD. SOHAIMI ESA

PENGENALAN

Orang Arab mula melibatkan diri dalam ekonomi Negeri Johor sejak terbentuknya kerajaan Kesultanan Melayu Johor. Pada peringkat awal aktiviti ekonomi mereka bolehlah dianggap sebagai 'pengumpulan dan pengedaran barangan' dari pelabuhan ke pelabuhan. Akan tetapi menjelang abad ke 19 masihi, perubahan telah berlaku dalam aktiviti ekonomi mereka apabila bertambah ramai orang Arab bermastautin di negeri ini. Walaupun tiada anggaran bertulis tentang jumlah penduduk Arab pada abad berkenaan, tetapi berdasarkan bancian penduduk Arab Johor pada tahun 1911 ialah kira-kira 699 orang.¹ Di sini boleh dibuat kesimpulan bahawa penduduk Arab sekadar beberapa ratus orang sahaja pada penghujung abad ke 19 masihi. Memandangkan mereka mula bermastautin di negeri ini, maka peluang untuk melabur secara tetap adalah cerah sesuai dengan perkembangan ekonomi kapitalisme ketika itu. Kegiatan ekonomi mereka bertambah aktif sejak ibu negeri kerajaan Johor berpindah dari Telok Belanga, Singapura ke Johor Bahru (Tanjung Puteri) pada tahun 1866. Perpindahan ini menandakan suatu kemudahan dari segi pentadbiran dan urusan ekonomi kerana negeri ini mempunyai potensi besar dalam kegiatan pertanian dan perlombongan. Di samping itu, mereka mendapat dukungan kuat daripada sultan Johor dan para pembesar tempatan, terutamanya semasa pemerintahan Sultan Abu Bakar dan Sultan Ibrahim. Terdapat beberapa orang saudagar Arab di Johor dan Singapura menerima kawasan tanah dan lombong konsesi daripada sultan untuk dimajukan sebagai pusat kegiatan ekonomi yang penting.

PEMBERIAN KAWASAN LOMBONG DAN TANAH
KONSESI KEPADA ORANG ARAB

Pada abad ke 19 masihi, Sultan Johor telah memberikan kawasan lombong dan tanah konsesi kepada beberapa orang pengusaha Arab.

Konsesi yang dimaksudkan itu ialah hak atau keizinan yang diberikan kepada individu-individu tertentu untuk mengusahakan sesuatu kawasan seperti menjalankan kegiatan pertanian atau perlombongan. Mereka terikat dengan beberapa syarat yang telah ditetapkan oleh sultan di dalam sesuatu perjanjian. Dalam konteks orang Arab, pemberian ini kebiasaannya dikaitkan dengan hubungan akrab mereka bersama sultan dan kemampuan mereka mengusahakannya.

Pemberian kawasan tanah dan lombong konsesi kepada orang Arab telah dilakukan sejak suku pertama abad ke 19 masihi lagi. Semasa pemerintahan Sultan Husain Syah (1819-1835) yang bersemayam di Teluk Belanga, baginda melantik wakilnya Syed Akil pergi ke Pulau Kerimun untuk mengusahakan perlombongan bijih timah pada tahun 1825.² Kawasan perlombongan yang diusahakannya meliputi Ungar, Buru dan Sugi. Menurut karya Tuhfat al-Nafis,

Sayid Akil telah mendirikan rumah di Pulau Kerimun serta mengumpulkan orang-orang Cina dan orang-orang Melayu untuk menggali bijih timah³

Berdasarkan pernyataan di atas, Syed Akil telah menggunakan khidmat tenaga buruh yang ramai terdiri daripada tenaga buruh tempatan dan asing. Kegiatan perlombongannya kemungkinan melibatkan modal yang besar. Dari segi ekonomi, usaha beliau ini dapat dianggap sebagai suatu pelaburan tetap. Walaupun, pada hakikatnya bentuk konsesi ini hanyalah didorong oleh keperluan politik Sultan Husain Syah,⁴ tetapi baginda telah memberi kepercayaan penuh kepada beliau untuk mengusahakan kawasan perlombongan itu.

Kepercayaan terhadap kebolehan dan kemampuan orang Arab dalam bidang ekonomi lebih terserlah lagi pada zaman Sultan Abu Bakar. Baginda yang terkenal sebagai bapa pembangunan ekonomi negeri Johor telah berjaya menarik perhatian pelabur-pelabur asing, khususnya daripada bangsa Cina untuk mengerjakan tanaman gambir dan lada hitam di Johor sejak pertengahan abad ke 19 masihi.⁵ Baginda juga menggalakkan saudagar-saudagar dari Singapura untuk melabur modal di Johor, maka terbukalah mata saudagar-saudagar yang ada di Singapura memandangkan akan Johor serta cuba memasukkan wang dalam berbagai cara.⁶ Peluang menikmati pembangunan ekonomi negeri ini turut sama diterima oleh orang Arab yang sebahagian besarnya berada di Singapura.

Pada 12 Rabi' al-Awal 1280 (1863 masihi), Maharaja Johor, Temenggung Abu Bakar telah memberi tanah dan lombong konsesi bijih timah di Ayer Puteh.⁷ kepada Syed Abdullah Umar al-Junid, Syed Junid

Umar al-Junid, Syed Abu Bakar Umar al-Junid dan Syed Salim Mohsain al-Attas. Baginda telah memberi insentif dan mengenakan beberapa syarat kepada mereka sebagaimana terdapat di dalam isi kandungan surat perjanjian yang ditandatangani antara Sultan Abu Bakar dengan keempat-empat pengusaha tersebut:

pihak yang pertama berjanji tiada mengambil cukai atas beberapa bijih atau timah yang diperolehinya dari situ di dalam dua tahun daripada hari ini. Kemudian daripada itu, hendaklah antara kedua pihak membuat perjanjian lain dan hendaklah pihak yang kedua menurut bagaimana cukai yang akan dipinta oleh pihak yang pertama atau keturunan waris gantinya pada masa akan membuat perjanjian itu kelak. Jikalau ghaib salah seorang daripada pihak yang kedua, siapa yang tinggal hendaklah menurut perjanjian ini, apabila tiada ia menjadikan pekerjaan ini di dalam tiga bulan daripada ini, maka matilah perjanjian ini'⁸

Insentif di atas menyentuh tentang kedudukan cukai dan usaha mengerjakan lombong itu. Sementara itu, syarat lain yang dikenakan kepada mereka ialah perlu mengerjakan kawasan lombong ini dalam tempoh tiga bulan dari tarikh termetrinya perjanjian itu.

Selain daripada beberapa perkara yang terkandung di dalam perjanjian tersebut, tiada lagi bahan atau maklumat rujukan lain yang menyentuh tentang hal ehwal aktiviti perlombongan mereka itu. Walau bagaimanapun, berdasarkan perjanjian tersebut boleh ditarik beberapa kesimpulan: Pertama, Syed Abdullah, Syed Junid dan Syed Abu Bakar kemungkinan mereka bertiga daripada satu keluarga, Syed Umar al-Junid, serta mereka telah bekerjasama dengan Syed Salim bin Mohsain al-Attas. Kedua, pemberian konsesi ini menandakan mereka adalah antara orang Arab yang amat akrab dengan Maharaja Abu Bakar. Ketiga, mereka merupakan saudagar-saudagar Arab yang berasal dari Singapura. Oleh sebab keluarga al-Junid sememangnya terkenal dalam bidang perdagangan di Singapura sejak awal abad ke 19 masihi lagi.⁹ Kebetulan pula ketika itu, kaum kerabat Diraja Johor masih lagi menetap di Teluk Belanga, Singapura yang memudahkan berlakunya kerjasama yang rapat antara mereka dengan Maharaja Abu Bakar.

Pada 16 Mac 1878 (14 Jamadi al-Awal 1295 Hijrah), Sultan Abu Bakar memberi lagi konsesi kepada orang Arab. Pemberian konsesi ini dalam bentuk tanah pertanian kepada Syed Muhamed Ahmad Abdul Rahman al-Sagoff.¹⁰ Berdasarkan kepada surat perjanjian pemberian konsesi tersebut, ia terletak 'di tepi laut daerah Johore yang disebelah Barat iaitu Kukup'.¹¹ Namun demikian, kedudukan Kukup.¹² yang

dinyatakan itu tidak tepat. Jika berdasarkan peta kedudukan Kukup sebenarnya ia terletak di penjuru barat daya Johor.¹³

Jumlah keluasan tanah konsesi yang diberi oleh Sultan Abu Bakar itu tidak pula dinyatakan dalam bentuk angka, tetapi hanya sekadar sempadan-sempadan sungai sebagaimana berikut;

Ada-pon sempadan-nya sebelah timur kiri mudék Sungei Permas dan ke-barat-nya sehingga kanan mudék Sungei Pontian Besar dan kedarat-nya sehingga kiri mudék Sungei Jeram Batu yang didalam Sungei Pulai dan dari situ membawa kepada sempadan-nya yang di-sebelah Barat yang tersebut yang masok di dalam sempadan ini akan segala tanah bakau yang ada pada tepi laut dan tepi sungei-sungei yang ditepi sempadan tanah ini.¹⁴

Walau bagaimanapun, menurut laporan RACK (Receiver Alsagoff Concession Kukup) pada tahun 1924 jumlah keluasan tanah berdasarkan kepada sempadan di atas antara 50¹⁵ hingga 60¹⁶ ribu ekar. Keluasannya meliputi 14 batu persegi bersempadan dengan mukim Pontian, Rimba Terjun, Sungai Karang, Air Masin dan Serkat.¹⁷ Berdasarkan jumlah keluasan ini, maka tidak syak lagi bahawa Syed Muhamed merupakan orang Arab yang pertama memiliki tanah konsesi seluas itu di Tanah Melayu.

Secara sepintas lalu status tanah yang diterima oleh Syed Muhamed ada digambarkan sebagaimana di dalam perjanjian tersebut:

Yang Maha Mulia Maharaja Johore Abu Bakar yang memilek-kan kerajaan Johore serta keturunan dan warith-warith ganti kita telah mengurnia-kan sa-keping tanah yaitu Kukup kepada Syed Muhamed bin Ahmad bin Abdulrahman Alsagoff selama-lama-nya akan jadi tempat ia bertanam tanam akan rupa segala rupa tanaman melain-kan apion¹⁸

Berdasarkan isi kandungan perjanjian di atas, perkataan 'mengurniakan' membawa maksud pemberian tanah secara percuma dan tiada urusan jual beli antara mereka. Syed Muhamed boleh memiliki dan bebas menguruskan tanah tersebut 'selama-lama-nya'. Namun begitu, istilah 'selama-lama-nya' dalam pengertian sebenar masih bersifat longgar dan tidak mempunyai kewibawaan yang mutlak.¹⁹ Malah Syed Muhamed terikat dengan 14 syarat lagi yang telah disertakan bersama-sama perjanjian ini. Tanah konsesi ini boleh ditarik balik oleh kerajaan bagi kawasan yang tidak diusahakan pada bila-bila masa sahaja, jika sekiranya Syed Muhamed tidak mengerjakan sekurang-kurangnya 300 ekar tanah sebagai kawasan pertanian dalam tempoh tiga tahun dan 1000 ekar dalam

tempoh 12 tahun yang pertama.²⁰ Kegiatan ekonomi yang perlu dijalankan di tanah konsesi ini telah pun ditetapkan iaitu hanya aktiviti pertanian sahaja, kecuali penanaman apion.²¹ Jika terdapat sumber galian di tanah tersebut akan dikembalikan kepada pihak kerajaan dan ia tidak boleh menjadi hak milik Syed Muhamed, melainkan beliau menuntutnya, tetapi tertakluk kepada beberapa perjanjian lain.²² Masalah status tanah ini akan lebih jelas lagi dalam perbincangan pada bahagian berikutnya.

Perjanjian tanah konsesi tersebut juga telah memaktubkan syarat bahawa Syed Muhamed perlu menyerahkan 2 1/2 peratus daripada hasil yang dikeluarkan kepada kerajaan Johor selepas 10 tahun pertama dari tarikh penyerahannya.²³ Akan tetapi syarat ini ditarik balik pada 16 April 1888 (4 Shaaban 1305) apabila kerajaan Johor mengeluarkan satu lagi surat arahan daripada Sultan Abu Bakar sepertimana berikut:

tanah yang tersebut yang telah dikurniakan dengan nama Syed Mohamed bin Ahmad Alsagoff yang tersebut tarikh 14 haribulan Jamadil-awal tahun 1295 sunggoh-pun ada tersebut di-dalam-nya bayaran chukai seratus-dua-setengah itu tetapi di-lepas-kanlah dan tiada kena chukai yang demikian seberapa lama pun selagi tanah dan kebun itu tetap dengan nama dan hak Syed Mohamed bin Ahmad Alsagoff yang tersebut atau keturunan dan warith-warith-nya dari sebab memikir terlalu banyak wang yang telah di-belanja-kan-nya atau tanah atau kebun yang tersebut.²⁴

Petikan di atas jelas membuktikan bahawa Syed Muhamed selama lebih kurang 10 tahun telah menggunakan modalnya sendiri untuk membangunkan Tanah Konsesi Kukup sebagai kawasan pertanian. Dalam hal ini beliau bolehlah dianggap sebagai orang yang bertanggungjawab mengembangkan aktiviti pertanian di Kukup.

Selain dari Tanah Konsesi Kukup, Sultan Abu Bakar juga telah memberi lagi tanah konsesi kepada Syed Muhamed iaitu tanah lombong seluas tiga batu persegi pada 15 Ogos 1889. Tanah lombong ini disewakan dalam tempoh 99 tahun. Meskipun tiada maklumat lain yang ditemui tentang jenis galian dan kawasan yang diterokai, tetapi berdasarkan surat yang ditemui didapati Syed Muhamed melalui peguamnya sendiri di Singapura iaitu Messr, Donaldson and Burkinshaw telah menguruskan masalah lombong ini.²⁵

Pemberian tanah lombong tersebut ada kemungkinan mempunyai kaitan dengan surat bertarikh 6 Februari 1887 daripada Syed Husain Muhamed dari Palembang kepada Ungku Abdul Majid Ibrahim. Meskipun kandungan surat tersebut tidak relevan dengan keadaan yang sebenarnya, tetapi Syed Husain telah menekankan tentang keupayaan Sultan Abu

Bakar, Ungku Abdul Majid atau Syed Muhamed dalam usaha mencari kekayaan yang disebutkan di bawah ini:

harta dan gudang-gudang si Qarun itu ada di dalam negeri Johor di bawah Bukit Gunung Ledang, atau dekat atau di dalam kebun Paduka Adinda yang baru kerja rumah itu yang sesudah dinamakan Bukit Sarga, atau di dalam sempadan tanah Kukup. Di bawah tempat itulah harta dan gudang-gudang si Qarun masih di dalamnya 40 depa atau 50 depa di dalamnya.²⁶

Berdasarkan petikan di atas, harta dan gudang-gudang si Qarun boleh ditafsirkan dengan pelbagai maksud yang antara lainnya merujuk kepada galian yang berharga di tanah konsesi lombong tersebut. Walaupun tempat-tempat untuk melombong yang dikemukakan itu merupakan jangkaan Syed Husain sahaja, tetapi surat ini penting dalam konteks memberi perangsang kepada Sultan Abu Bakar untuk menyerahkan kawasan perlombongan itu kepada Syed Muhamed.

Persoalannya, bagaimanakah Syed Muhamed mendapat tanah konsesi sebegitu luas dan kawasan lombong tersebut daripada Sultan Abu Bakar?

Pemberian Tanah Konsesi Kukup dan lombong tersebut jelas menunjukkan bahawa Syed Muhamed dan Sultan Abu Bakar mempunyai hubungan yang akrab sepertimana dengan keempat-empat orang Arab yang menerima tanah konsesi lombong sebelum ini. Menurut Syed Husain Muhamed al-Habysi dari Palembang berpendapat mereka berdua mempunyai sifat peribadi yang serupa dalam hal menguruskan harta kekayaan:

Sri Paduka Kekanda Sultan Johor, 'atau Syed Mohamed al-Sagoff yang boleh menjalankan, kerana sebab ada mempunyai syarat usaha, dan kaya dan akil. Semuanya cukup siasah ini. Maka ditambahkan lagi su'ud dan bertuah.²⁷

Kepercayaan terhadap kebolehan Syed Muhamed juga terbukti dengan pengakuan Sultan Abu Bakar sendiri ketika menulis surat kepada Sultan Ahmad (Pahang) iaitu:

Syed Muhamed ini akan boleh membuka atas apa-apa pekerjaan itu semua beruntung besarlah pada kita semua mendapat anakanda Syed Muhamed ini masuk ke dalam negeri Paduka Ayahanda membuat pekerjaan itu semua adanya.²⁸

Sultan Abu Bakar telah membuat hubungan dengan Sultan Ahmad sama ada untuk mendapatkan tanah konsesi bagi dirinya atau rakan-rakan

perniagaannya, termasuklah Syed Muhamed.²⁹ Syed Muhamed pernah dihantar oleh Sultan Abu Bakar ke Pahang bagi menguruskan tanah konsesi dan perniagaannya di negeri ini pada tahun 1877. Syed Muhamed turut memperolehi tanah konsesi di daerah Telom dan Tanum, serta menubuhkan Syarikat Tanum bagi mengendalikan tanah konsesi tersebut.³⁰ Beliau bersama-sama dengan rakan kongsinya, Ungku Abdul Majid juga telah menerima tanah konsesi lombong emas di Raub daripada Sultan Ahmad. Kegiatan perlombongan ini turut diusahakan bersama-sama dengan pelabur-pelabur Eropah.³¹

Hubungan antara Syed Muhamed dengan Sultan Abu Bakar diperkuatkan lagi dengan peranan beliau sebagai peminjam dan pengurus kewangan³² kepada Sultan Abu Bakar. Kedudukan ini meletakkan Sultan Johor dan Sultan Pahang sebagai rakan niaga dan menjadi business contact kepada Syed Muhamed.

Sebagai mengenang jasa dan sumbangan yang telah diberikan oleh Syed Muhamed, Sultan Abu Bakar telah menganugerahkan kepadanya Tanah Konsesi Kukup tersebut pada 16 Mac 1878. Pada tahun 1886 (29 Syawal 1303), Syed Muhamed telah menerima pula Pingat Darjah Kerabat Johor (DK) yang pertama kali diperkenalkan daripada Sultan Abu Bakar.³³ Pingat ini bolehlah dianggap sebagai kemuncak anugerah yang diterimanya. Anugerah yang diterima itu dapatlah ditafsirkan bahawa Syed Muhamed sebagai bangsa asing (berketurunan Arab) telah dapat kedudukan yang baik daripada pihak istana dan 'tergolong' dalam kaum kerabat Diraja Johor.

Pada dasarnya, pemberian tanah konsesi kepada orang Arab di negeri ini tidak sahaja diterima daripada Sultan Johor, tetapi juga daripada Sultan Pahang. Pada 1 Muharam 1306 Hijrah (1888/1889), Sultan Pahang, Sultan Ahmad Mua'azam Syah turut memberikan tanah konsesi kepada Syed Hassan Ahmad al-Attas³⁴ iaitu salah seorang saudagar Arab terkenal di Johor Bahru. Sebagaimana surat perjanjian konsesi Syed Muhamed, konsesi ini juga tidak menyatakan jumlah keluasan tanah yang diberikan oleh Sultan Pahang, tetapi hanya menyatakan sempadan-sempadan berasaskan sungai sahaja seperti kenyataan berikut:

Bermula dari Kuala Pahang Tanjung Pekera mengikut tepi laut membawa ke Sungai Kayu Mati, dari situ menuju ke barat tepat sehingga sejauh bertentang Air Hitam, dari situ menuju ke Kuala Air Hitam, kemudian dari situ mengikut kanan hilir Sungai Pahang sampai kepada sempadan yang tersebut tadi.³⁵

Namun demikian, berdasarkan kepada keterangan ahli-ahli warisnya, keluasan tanah konsesi itu dianggarkan kira-kira 14 ribu ekar.³⁶ Perjanjian

ini juga telah menetapkan tempoh 99 tahun kurniaan tanah tersebut kepada Syed Hassan³⁷ iaitu had masa yang tidak terdapat seperti di dalam surat perjanjian Syed Muhamed. Sultan Ahmad juga telah memberikan insentif kepada Syed Hassan dengan tidak perlu membayar cukai tanah itu kepada kerajaan, serta tanpa tertakluk kepada syarat-syarat lain.

Sultan Ahmad memberikan tanah konsesi tersebut kepada Syed Hassan kerana hubungan akrab mereka, serta mengenang jasa dan sumbangan Syed Hassan kepada pihak istana.³⁸ Beliau merupakan salah seorang yang memainkan peranan penting dalam menyelesaikan masalah perebutan takhta antara Tun Mutahir dan Wan Ahmad semasa berlakunya peristiwa perang saudara di Pahang (1857-1863).³⁹ Berdasarkan peranannya dalam peristiwa ini menunjukkan beliau mempunyai kedudukan yang istimewa dari kaca mata golongan istana. Antara lain penghormatan yang diberikan ada kaitannya dengan kejayaan beliau dalam bidang ekonomi di negeri ini.

Menurut Hikayat Pahang, Syed Hassan adalah salah seorang pengusaha (company) yang dibawa masuk oleh Sultan Ahmad dari Johor dalam usahanya memajukan Negeri Pahang.⁴⁰ Beliau memiliki kawasan perlombongan emas yang luas di Pahang yang mula diusahakan pada tahun 1890. Pembabitan beliau dalam bidang ini dikatakan secara tidak langsung iaitu dengan mengupah penduduk tempatan mengusahakan kawasan perlombongan berkenaan secara kecil-kecilan. Bagi memajukan lagi kawasan ini, beliau telah memajakkan tanah lombongnya kepada pemodal-pemodal asing. Misalnya, Mr. Burkinshaw dari Messrs. Donaldan and Burkinshaw, Mr. Murray dari Mercantile Bank dan Mr. Cuthbertson dari Boustead and Co. Pajakan ini dibuat berasaskan kepada pemegangan saham dengan Syed Hassan menerima 17 ribu dengan harga seunit RM3.00.⁴¹ Dengan memiliki tanah konsesi dan kawasan lombong emas tersebut, maka tidak syak lagi bahawa Syed Hassan merupakan seorang hartawan dan businessman terkenal di Pahang.

Setelah Pahang diperintah oleh Sultan Ahmad, Sultan Johor telah datang beberapa kali ke negeri ini dan peluang tersebut telah diambil oleh Syed Hassan untuk berbaik-baik pula dengan Sultan Abu Bakar.⁴² Menerusi hubungan ini menyebabkan Syed Hassan telah berhijrah ke Johor Bahru pada penghujung abad ke 19 masihi bagi mengembangkan aktiviti ekonominya di sana. Harta yang diperolehi oleh beliau semasa di Pahang kemudiannya dilaburkan ke negeri Johor.

Jelaslah bahawa pemberian tanah konsesi di atas menunjukkan wujudnya hubungan yang begitu rapat antara orang Arab dengan golongan

istana. Keturunan Arab yang mendapat perhatian daripada pihak istana ialah seperti keluarga al-Junid, al-Sagoff dan al-Attas. Sememangnya keluarga Arab ini bijak menggunakan peluang yang ada secara diplomasi untuk meninggikan lagi kedudukan ekonomi mereka. Dengan adanya kelebihan-kelebihan tersebut menyebabkan orang Arab berjaya memperolehi pengaruh yang kuat untuk membina kekayaan mereka di Tanah Melayu. Lantaran itu, anugerah ini dapat dianggap sebagai satu keistimewaan dan ciri penting yang dinikmati oleh beberapa pengusaha Arab di Johor.

Walau bagaimanapun, peluang untuk memperolehi kawasan lombong dan tanah konsesi tidak lagi selepas zaman Sultan Abu Bakar. Antara lain masalah ini timbul akibat daripada hubungan yang tegang antara kerajaan British dengan kerajaan Johor. Konflik ini membabitkan kelemahan peribadi dan pentadbiran Sultan Ibrahim,⁴³ pengganti kepada Sultan Abu Bakar pada tahun 1895; serta cadangan pembinaan kereta api oleh Inggeris di Johor pada tahun 1902.⁴⁴ Di samping itu, pemberian pemajakan tanah dan hak-hak perniagaan di Johor kepada syarikat-syarikat luar oleh Sultan Ibrahim tanpa mendapat persetujuan daripada kerajaan Inggeris telah menimbulkan hubungan yang tegang antara kedua-duanya.⁴⁵

Dalam usaha menyelesaikan masalah tersebut, maka suatu perjanjian diadakan pada 3 April 1906. Terdapat dua daripada tiga fasal penting yang menyentuh tentang hubungan antara kerajaan Johor dengan Inggeris. Fasal pertama, semua perlaksanaan pentadbiran negeri Johor hendaklah selari dengan kehendak kerajaan Inggeris. Fasal kedua, Sultan Ibrahim dikehendaki berunding dengan Pesuruhjaya Tinggi British Negeri-Negeri Melayu berkaitan dengan segala perkara yang membabitkan hak kuasa pemajakan tanah di negeri Johor.⁴⁶

Implikasi daripada perjanjian tersebut ialah kekuasaan Sultan Ibrahim semakin terhad dalam membuat keputusan sama ada bidang pentadbiran, mahupun ekonomi. Bagi orang Arab, termasuk saudagar daripada bangsa-bangsa lain, pemberian hak konsesi dan peluang perniagaan di negeri ini tidak lagi semudah diterima seperti pada zaman sebelumnya apabila termetrainya perjanjian itu. Mereka perlu mendapatkan pengesahan pajakan atau konsesi tanah daripada kuasa Inggeris. Keadaan ini menunjukkan pengawalan secara tidak langsung Inggeris terhadap ekonomi negeri Johor.

Pada bulan Januari 1910, Inggeris telah melantik D.G. Campbell, bekas Residen Negeri Sembilan sebagai General Adviser (Penasihat Am) di Johor dengan kuasa yang terhad dan tanpa diberi tugas yang khusus. Perlantikan D.G. Campbell itu menandakan permulaan dalam sejarah

negeri Johor memasuki lingkungan pentadbiran dan pengawalan kerajaan Inggeris. D.G. Campbell dalam usahanya menambahkan pendapatan perbendaharaan kerajaan negeri telah membuat perubahan dasar tanah. Kerajaan negeri tidak lagi mengeluarkan geran mati iaitu tanah kurniaan raja. Akan tetapi beliau telah mewujudkan dasar Enakment Tanah 1910 dan Enakment Lombong 1911. Berdasarkan kedua-dua enakment ini, para pemohon tanah pertanian atau lombong baru telah dikenakan cukai tahunan (premium dan sewa) yang disebut juga sebagai geran hidup.⁴⁷ Pengenalan dasar ini menandakan secara rasmi bagi pelabur-pelabur asing, termasuk berketurunan Arab tidak lagi mendapat konsesi atau hak milik tanah secara percuma daripada kerajaan Johor. Justeru itu, tidak hairanlah selepas pengenalan dasar tanah ini tiada lagi penerima tanah konsesi daripada keturunan Arab sebagaimana yang terdapat pada zaman Sultan Abu Bakar.

Pada dasarnya, pengenalan dasar Enakment Tanah 1910 dan Enakment Lombong 1911 telah membawa beberapa kebaikan kepada para pengusaha, termasuk pengusaha Arab. Misalnya, kegiatan ekonomi mereka akan dilindungi oleh undang-undang. Undang-undang ini telah memudahkan segala urusan antara para pengusaha dengan pihak kerajaan. Justeru, kerajaan Johor samada di bawah pentadbiran Inggeris telah berjaya menarik perhatian para pengusaha asing untuk melabur di Johor. Antara pengusaha yang melabur di negeri ini terdiri daripada pelabur Arab dari Singapura. Mereka telah terlibat dalam sektor pertanian, perlombongan dan perdagangan.

Walaupun tiada lagi konsesi yang diberikan oleh Sultan Ibrahim kepada orang Arab, tetapi peluang yang diberikan oleh mereka semasa zaman Sultan Abu Bakar telah digunakan sebaik-baiknya bagi memastikan anugerah itu tidak disia-siakan. Seterusnya ia telah membuka peluang lebih luas lagi kepada mereka untuk melibatkan diri dalam kegiatan ekonomi di negeri ini, terutamanya dalam bidang perdagangan dan pertanian.

PENGLIBATAN ORANG ARAB DALAM KEGIATAN PERDAGANGAN DAN PERTANIAN

Pada abad ke 18 masihi, kegiatan ekonomi orang Arab di negeri Johor turut dipengaruhi oleh suasana politik sezaman. Walaupun kerajaan Johor masih berjaya daripada dijajah oleh kuasa Inggeris sehingga tahun 1914, tetapi pihak Inggeris sedikit sebanyak telah dapat mempengaruhi

pentadbiran negeri ini.⁴⁸ Demikian juga dengan perkembangan Singapura sebagai pusat ekonomi serantau yang dicorakkan oleh Inggeris telah memberi kesan kepada pembangunan negeri Johor.

Kerajaan Johor dan kerajaan Inggeris telah mengadakan perikatan setia apabila termeterainya perjanjian antara pemerintah Johor, Maharaja Abu Bakar dengan pihak Inggeris yang diwakili oleh F.A. Stanley, Setiausaha Negara Tanah Jajahan pada 11 Disember 1885. Perjanjian ini mengandungi tujuh fasal yang menyentuh tentang hubungan politik dan ekonomi antara kerajaan Johor dengan Inggeris.⁴⁹ Dari sudut ekonomi, kedua-dua pihak telah mengadakan ketetapan bersama dalam hal ehwal keamanan bagi laluan perdagangan di antara Johor dengan Pahang, serta kerajaan Johor dibenarkan menggunakan mata wang kerajaan Negeri-Negeri Selat. Hanya perjanjian ini tidak membenarkan kerajaan Johor,

berbuat sebarang kurnia atau hak istimewa kepada lain daripada rakyat Inggeris atau syarikat-syarikat Inggeris, atau orang-orang daripada bangsa Cina, Melayu atau lain-lain bangsa di sebelah Timur.⁵⁰

Dalam konteks ekonomi orang Arab, perjanjian ini memperakui kedudukan orang Arab sebagai 'bangsa Timur' yang masih mendapat kelonggaran daripada pihak Inggeris bagi perkara-perkara yang membabitkan aktiviti ekonomi mereka dengan kerajaan Johor. Implikasi perjanjian ini pula, ia dapat mewujudkan suasana pelaburan yang baik dalam bidang ekonomi kesan daripada kestabilan politik, terutamanya di kawasan Johor, Pahang dan Singapura bagi orang Arab, mahupun saudagar-saudagar berbangsa lain. Perkara ini sememangnya dianggap oleh Inggeris sebagai satu tanggungjawab mereka kepada bangsa Timur sebagaimana yang terdapat dalam matlamat dasar kemaraan mereka di Tanah Melayu.⁵¹

Salah satu ciri penting mengenai kegiatan ekonomi orang Arab di Johor ialah terdapatnya hubungan perdagangan antara mereka dengan Sultan atau golongan pembesar tempatan. Hubungan ini dapat dilihat dalam bentuk rakan niaga, tenaga buruh dan kewangan. Misalnya, Ungku Abdul Majid, wakil Sultan Johor telah membenarkan Syed Muhamed Jaafar Al-Habsyi (Ungku Muda) memungut sewa tanah dan rumah-rumah sewa di Teluk Belanga dan Kampung Baru, Singapura bagi pihak kerajaan Johor. Beliau memulakan tugas itu sejak 1 Januari 1887 dengan kontrek perkhidmatan selama tiga tahun dan dikenakan bayaran sebanyak RM27.00 sebulan.⁵²

Sementara yang lain bekerja dengan Sultan dalam bidang pertanian. Misalnya, Sultan Ibrahim telah melantik Syed Umar al-Habsyi sebagai

Penolong Pengarah di ladangnya, Ulu Air Molek Rubber Estate.⁵³ Di samping itu, terdapat juga di kalangan mereka yang menyewa tanah. Contohnya, Maharaja Abu Bakar telah menyewakan tanah di Bukit Kurnia, Teluk Belanga, Singapura selama 30 tahun dari 20 Mei 1862 kepada Syed Husain Muhamed al-Habsyi. Sewanya sebanyak satu ringgit suku, dan jika sekiranya Syed Husain menyewakannya kepada orang lain akan dikenakan lima ringgit.⁵⁴ Di samping itu, terdapat juga mereka yang meminjam wang daripada Sultan Johor untuk membiayai perbelanjaan mereka dengan tujuan tertentu. Contohnya, Syed Salleh Hamid al-Hinduan dan Syed Abdullah Hasyim Shahab, wakil Tengku Siak (Syed Hassan Kassim Shahabuddin Siak) telah meminjam sebanyak RM2500.00 daripada Dato' Bentara Dalam, Ibrahim bagi mewakili Sultan Abu Bakar dengan cagaran barangan kemas dan permata selama tiga bulan.⁵⁵

Hubungan Arab-istana dalam bidang ekonomi ini bukan sahaja melibatkan Maharaja/Sultan Abu Bakar, tetapi juga kaum kerabatnya yang lain. Misalnya, Ungku Abdul Rahman Temenggung Daing Ibrahim telah mendapatkan khidmat daripada Syarif Muhamed Husain al-Kadsi⁵⁶ untuk menjadi saksi kepada perjanjian antara Ungku Abdul Rahman dengan tauke Cina, Lim Toh tentang pajak apium buku, candu dan arak di lombong bijih timah, Padang. Pada 28 Muharam 1288 (1871 masihi).⁵⁷ Perjanjian ini menunjukkan bahawa kaum kerabat Diraja Johor juga memerlukan bantuan orang Arab dalam urusan perdagangan dengan bangsa asing.

Di Johor, sebahagian besar daripada orang Arab tinggal di bandar-bandar utama seperti Johor Bahru, Pengarang (Batu Pahat) dan Maharani (Muar). Kebanyakan mereka membuka perniagaan sendiri secara kecil-kecilan seperti membuka kedai runcit dan mendirikan rumah sewa di bandar-bandar utama itu.⁵⁸ Bagi yang kurang mampu terpaksa meminjam wang dari syarikat swasta untuk menguruskan perniagaannya.⁵⁹

Di antara syarikat orang Arab yang paling menonjol pada ketika itu ialah Al-Sagoff and CO., Singapura, yang terlibat secara aktif dalam aktiviti ekonomi negeri Johor. Syarikat ini telah mengadakan perkhidmatan perkapalan dari Singapura ke Batu Pahat, serta dari Singapura ke Muar dan Melaka.⁶⁰ Syarikat ini juga telah memainkan peranan penting dalam mengendalikan Tanah Konsesi Kukup, yang akan dibincangkan secara khusus di bawah.

Di samping itu, terdapat beberapa buah syarikat yang dimiliki oleh orang Arab di Johor. Kebanyakan syarikat yang besar terletak di bandar Johor Bahru. Misalnya, Sahil and CO. merupakan syarikat yang dimiliki

oleh Syed Sahil Ahmad Sahil. Syed Sahil dibantu oleh beberapa orang kakitangan yang dilantik secara khusus untuk menguruskan sesuatu jenis pekerjaan di syarikatnya.⁶¹ Syarikat ini didaftarkan atas nama saudagar dan kontraktor am kepada kerajaan Johor. Berdasarkan sumber lisan,⁶² antara jenis perniagaan yang diusahakannya ialah mengendalikan makanan dan pakaian yang diterima secara tender daripada kerajaan untuk penjara dan hospital di bandar Johor Bahru.

Umar Al-Sagoff and Co di Jalan Trus, Johor Bahru merupakan sebuah lagi syarikat yang dimiliki oleh Syed Umar Uthman al-Sagoff. Pengurusan syarikatnya dilakukan secara profesional dengan mempunyai beberapa orang pekerja mahir.⁶³ Syarikatnya telah menjalankan perniagaan dalam bentuk perkhidmatan iaitu peguamcara dan peguambela, lesen pelelong dan saksi awam. Selain itu, syarikat Syed Noah al-Habsyi turut menjalankan perniagaan berbentuk perkhidmatan iaitu sebagai pelelong dan penaksir. Pengarah syarikat ini ialah Syed Noah Muhamed al-Habsyi.⁶⁴ Selain daripada mereka yang menubuhkan syarikat tersendiri, terdapat juga beberapa orang Arab yang bekerja di beberapa buah syarikat asing di negeri ini.⁶⁵ Pernyataan mereka ini penting dari sudut taburan gunatenaga buruh dalam sektor swasta.

Walaupun aktiviti perdagangan merupakan suatu aktiviti tradisi bagi orang Arab, tetapi setelah tiba di sini mereka turut menceburkan diri dalam bidang pertanian. Penglibatan mereka dalam sektor pertanian dapatlah dianggap sebagai suatu bidang baru. Sejak abad ke 19 masihi, kegiatan ini bertambah jelas apabila terdapat ramai daripada mereka menjadi peneroka tanah dan telah melibatkan diri secara langsung dalam bidang pertanian. Misalnya, pada 15 September 1872 (12 Rejab 1289), Syed Junid Umar al-Junid, Syed Abu Bakar Umar al-Junid dan Sheikh Muhamed Ali al-Tawi telah menerima 'Surat Sungai' untuk menanam gambir dan lada hitam di Sungai Sekudai Ulu.⁶⁶ Setelah itu, diikuti pula oleh Sheikh Abdul Rahman Muhamed al-Khatib (10 Ogos 1873)⁶⁷ dan Sheikh Muhamed Ali al-Tawi (25 Ogos 1873) yang membuka kawasan pertanian di Tebrau.⁶⁸ Mereka merupakan antara pemilik tanah kebun yang dijalankan secara Sistem Kangchu yang rata-ratanya kerajaan telah berikan kepada bangsa Cina. Penyertaan mereka ini menunjukkan bahawa mereka bijak mencari peluang untuk menanam tanaman yang mempunyai nilai tinggi pada zaman itu.

Sebahagian besar mereka pula telah menjalankan aktiviti pertanian sara diri dan komersil secara kecil-kecilan.⁶⁹ Tanaman utama yang diusahakan ialah getah dan kelapa. Kebiasaannya mereka menanam tanaman berkenaan berhampiran dengan tapak kediaman. Rata-rata

mereka membeli tanah berkenaan atas nama Melayu, bukan atas nama bangsa asing (Arab). Tanah yang mereka beli itu dikenakan bayaran premium dan sewa tanah oleh kerajaan.⁷⁰ Jelasnya mereka telah dapat keistimewaan untuk memiliki tanah, di samping perlu memenuhi beberapa peraturan yang telah ditetapkan.

Sebagaimana perbincangan sebelum ini, seorang usahawan terkenal, Syed Hassan Ahmad al-Attas telah menerima tanah konsesi daripada Sultan Ahmad pada 1 Muharam 1306 (1888/1889). Beliau telah memajukan kawasan tanah konsesi ini secara komersil. Penerokaan tanah konsesi ini telah memberi peluang kepadanya untuk melibatkan diri dalam bidang pembalakan. Beliau telah membina sebuah kilang papan di Kuala Pahang dan mengambil pekerja daripada bangsa Cina untuk mengendalikan kegiatan pembalakan ini.

Untuk memajukan lagi tanah konsesi tersebut, kawasan yang telah dibuka itu dijadikan tapak pertanian bagi tanaman sara diri dan komersil. Syed Hassan telah membuka ladang getah seluas 193 ekar yang diberi nama Ketapang Rubber Estate pada tahun 1910.⁷¹ Estatenya merupakan ladang yang pertama dan terbesar di Pekan ketika itu. Pengurus Ketapang Rubber Estate yang pertama ialah Sheikh Muhammad Ali yang berkhidmat antara tahun 1910-1926. Dengan pembukaan tanah konsesi itu telah memberi peluang pekerjaan kepada penduduk tempatan, terutamanya di daerah Pekan.⁷² Beliau juga telah memberikan tanah lot di tanah-konsesinya kepada pekebun-pekebun kecil yang terdiri daripada orang-orang tempatan.

Sebelum diberi tanah tersebut, mereka perlu menandatangani surat perjanjian dengan Syed Hassan dan memenuhi beberapa syarat. Antara syarat-syaratnya ialah seperti bayaran sewa tanah dikenakan sebanyak RM1.00 seekar setahun; sekiranya tanah tersebut tidak dikerjakan dalam tempoh setahun dari tarikh penyerahannya, tindakan amaran akan diambil dalam tempoh tiga bulan, jika tidak, tanah itu akan ditarik balik. Tanah ini juga boleh ditarik balik jika diperlukan oleh pihak kerajaan. Selain itu, tanah yang diberikan boleh dipindah milik dengan syarat ia didaftarkan kepada pihak Syed Hassan.⁷³ Semua hasil keluaran pertanian dan pembalakan dari tanah konsesi ini bukan sahaja untuk pasaran tempatan, tetapi juga peringkat antarabangsa yang berpusat di Singapura.

Syed Hassan, semasa membuat urusan perdagangannya dari Pahang ke Singapura, telah mengadakan hubungan dengan ahli-ahli perniagaan antarabangsa dan pengurus-pengurus masyarakat kaum Arab seperti al-Sagoff, al-Kaff dan al-Junid, serta bangsa Cina. Beliau juga mempunyai hubungan yang baik dengan pemerintah Johor, Sultan Abu Bakar dan

kemudiannya Sultan Ibrahim. Sebelum Syed Hassan berpindah ke Johor Bahru pada tahun 1880an, beliau telah membuka ladang cengkik dan kopi di Muar.

Setelah berpindah ke Johor Bahru, beliau telah menggunakan hartanya di Pahang untuk melabur dalam bidang hartanah seperti membina rumah-rumah kedai dan jual beli tanah.⁷⁴ Beliau juga telah membuka ladang getah dan kelapa seluas 2000 ekar di pinggir bandar Johor Bahru, di samping kilang getah. Para pekerjanya terdiri daripada buruh tempatan, termasuk dari Pahang, Terengganu dan Kelantan, serta buruh tebusan yang diambil dari Singapura.⁷⁵ Ini menunjukkan bahawa beliau telah memainkan peranan penting dalam usaha menambahkan bilangan penduduk dan memesatkan pembangunan bandar Johor Bahru. Jejak Syed Hassan ini telah diikuti oleh Syed Muhamed Ahmad al-Sagoff yang telah menerima tanah konsesi daripada Sultan Johor.

TANAH KONSESI KUKUP

Tanah Konsesi Kukup telah dianugerahkan oleh Sultan Abu Bakar kepada Syed Muhamed pada 16 Mac 1878. Pihak Inggeris telah menamakan tanah konsesi ini sebagai Alsagoff Concession Kukup, manakala Syed Muhamed telah mengubah namanya kepada Constantinople Estate.⁷⁶ Gelaran Constantinople (diambil sempena nama ibu kota kerajaan Turki Uthmaniyah. Nama ini diambil kerana Syed Muhamed mempunyai hubungan yang erat dengan pemerintah Turki, Sultan Abdul Hamid II (1876-1909). Baginda telah menganugerahkan pingat Uthmaniyah Order kepada Syed Muhamed kerana sumbangannya kepada kerajaan Turki.⁷⁷ Bagi gelaran estate atau ladang pula memperlihatkan bahawa kegiatan pertanian yang dilaksanakan oleh Syed Muhamed adalah meliputi kawasan yang luas dan bersifat komersil. Beliau bukan sahaja menjadi pemilik tanah konsesi ini, tetapi juga sebagai pengurus ladang untuk mengendalikan pembangunan Kukup sebagai kawasan pertanian.

Syed Muhamed dalam usahanya membangunkan Tanah Konsesi Kukup telah menggunakan ramai tenaga buruh asing, terutamanya dari Jawa. Beliau telah mendapatkan tenaga buruh ini dari Singapura yang terletak berhampiran dengan Kukup. Singapura merupakan pangkalan bagi buruh-buruh Jawa sebelum mereka dihantar bekerja di Tanah Melayu dan Borneo sejak pertengahan abad ke 19 masihi. Golongan Syeikh dari Indonesia yang menjalankan perdagangan dari pulau ke pulau telah membawa ramai orang Jawa ke Singapura. Mereka menjadi

buruh tebusan dengan bekerja untuk majikan yang disebut juga syeikh bagi menebus tambang masing-masing.⁷⁸ Antara tahun 1886-1890, terdapat kira-kira 21 ribu orang Jawa telah menandatangani perjanjian dengan badan-badan penaung orang Cina di Singapura.⁷⁹ Syarikat keluarga Syed Muhamed, Alsagoff and Co.,⁸⁰ antara pihak majikan yang aktif mengambil tenaga buruh dari Jawa itu. Antara lain kehadiran mereka adalah untuk memenuhi keperluan tenaga buruh yang dikehendaki oleh Syed Muhamed bagi mengerjakan tanah konsesinya.

Syed Muhamed juga mendapatkan tenaga buruhnya daripada jemaah haji yang dikendalikan oleh Alsagoff and Co. Syarikat ini menjadi agen kepada pengambilan jemaah haji dari Kepulauan Melayu. Pada tahun 1874, Alsagoff Singapore Steamship Co. telah mengendalikan pemergian seramai 3476 orang ke Makkah, manakala 2250 orang daripada jumlah tersebut berasal dari Indonesia.⁸¹ Syarikat ini telah menawarkan kepada bakal haji itu dengan memberikan pinjaman tambang perjalanan atau dikenali sebagai contract-tickets. Tawaran ini diberikan dengan syarat bakal haji itu dikehendaki menandatangani satu perjanjian, sama ada membayar balik jumlah wang pinjaman tersebut ataupun bekerja di kawasan ladang Syed Muhamed di Kukup sehingga selesai membayar hutang. Pada tahun 1889, seramai 200 orang bakal haji telah menandatangani perjanjian tersebut.⁸² Dalam ke sini menurut R. Levy,⁸³ para pekerja yang digunakan oleh Syed Muhamed itu adalah suatu bentuk penghambaan. Akan tetapi sebenarnya ia lebih tepat menurut J. Vredendregt,⁸⁴ sebagai buruh kontrek. Dengan ini Syed Muhamed telah dapat mengatasi masalah tenaga buruh di tanah konsesinya bagi mengendalikan pelbagai jenis tanaman secara komersil.

Walau bagaimanapun, Syed Muhamed terikat dengan beberapa peraturan dalam menguruskan tenaga buruh yang diambil dari Singapura. Syed Muhamed perlu merekodkan tenaga buruhnya secara terperinci dari masa pengambilan hinggalah ke peringkat penempatan dan penentuan pekerjaan mereka. Langkah ini perlu kerana Anthoney dari Majistrate Singapura selaku pelindung buruh-buruh tersebut telah diperintahkan oleh Gabenor Negeri-Negeri Selat, dengan kebenaran Sultan Johor, supaya melakukan pemeriksaan ke atas buruh-buruh yang berada di negeri ini.⁸⁵

Sebelum dijadikan Tanah Konsesi Kukup sebagai kawasan pertanian, peringkat awal penerokaannya melibatkan aktiviti pembersihan hutan dan kayu balaknya dihantar ke Singapura. Dari Singapura, kayu balak ini kemudiannya dieksport ke Timur Tengah dan Eropah oleh Alsagoff and CO.⁸⁶ Pengambilan kayu-kayan di kawasan Kukup itu tidak dikenakan

cukai oleh kerajaan Johor.⁸⁷ Setelah itu, Syed Muhamed membangunkan Kukup sebagai kawasan pertanian dengan menanam pelbagai jenis tanaman seperti getah, sago, kelapa, kopi, koko, nenas, gambir, lada hitam, pinang dan rumbia.⁸⁸ Antara tahun 1878 hingga 1895, Syed Muhamed telah membuka ladang seluas 2000 ekar di Ayer Masin dan Peneiro, serta 300 ekar di Rambah. Dalam tempoh ini juga kawasan seluas 600 ekar di kawasan Permas digabungkan dengan 500 ekar kawasan tanaman sago yang telah dibuka oleh Syed Muhamed bersama-sama empat orang ahli syarikat, Guthrie and Co. pada tahun 1884. Pada tahun 1897, Syed Muhamed telah membuka kawasan pertanian seluas 200 ekar di Pontian.⁸⁹ Beliau juga telah membuka ladang dengan diuruskan oleh pengusaha-pengusaha asing. Contohnya, Ladang Putri (Pengurus: Moosen), Ladang Sukaraja (Pengurus: Choon Lee) dan Ladang Diamond Jubli Lee (Pengurus: Raseep).⁹⁰

Selain membuka ladang sendiri, Syed Muhamed telah menyewakan kawasan Kukup kepada syarikat-syarikat Eropah bagi penanaman getah. Beliau tidak menghadapi masalah dalam usahanya untuk memberikan geran tanah kepada syarikat asing kerana geran bagi Tanah Konsesi Kukup adalah menjadi kuasa mutlaknya.⁹¹ Misalnya, beliau telah memberikan sewaan seluas 10 ribu ekar kepada Hevea Rubber Planting Co. Ltd. selama 200 tahun sebagaimana di dalam surat perjanjian mereka pada 19 Julai 1907. Ini diikuti pula dengan kawasan seluas 5 ribu ekar yang diberikan kepada Peneiro Planting Syndicate dengan sewaan selama 90 tahun. Kedua-dua estet ini disyaratkan membayar cukai sebanyak 2 1/2 peratus daripada hasil yang dikeluarkan kepada Syed Muhamed.⁹²

Syed Muhamed dalam usahanya membangunkan kawasan Kukup telah memberikan tanah-tanah lot kepada para pekebun kecil untuk diusahakan sebagai tanaman secara komersil dan sara diri, di samping sebagai tempat penempatan mereka. Antara tanaman yang popular diusahakan seperti kelapa, pinang dan buah-buahan. Usaha ini telah bermula sejak tahun 1896 sehingga tahun 1909 dengan menggunakan sistem sewa. Antara tahun 1900-1907, perlaksanaanya dilancarkan dengan cara berkesan dan sistematik. Cukai akan dipungut oleh Syed Muhamed sebanyak 1/10 bahagian daripada jumlah hasil keluaran pertanian masing-masing.⁹³ Secara keseluruhannya, sebelum Syed Muhamed meninggal dunia, beliau telah pun membuka dan mengusahakan kawasan pertanian seluas kira-kira 18,600 ekar di tanah konsesi ini.⁹⁴

Pada peringkat pengurusan, Syed Muhamed mengendalikan tanah konsesi Kukup dari Singapura kerana beliau masih terus menetap di Bukit Tunggal, Singapura. Namun demikian beliau sering melawat tanah

konsesi ini dari semasa ke semasa.⁹⁵ Syed Muhamed masih terus menetap di Singapura dan tidak di Kukup kerana beliau perlu mengendalikan syarikat keluarganya, Alsagoff and Co., serta memudahkan beliau mengendalikan perniagaannya sebab Singapura adalah pusat perdagangan yang terpenting di rantau ini.

Syarikat keluarga Syed Muhamed, Alsagoff and Co. berperanan dalam menguruskan dan memasarkan hasil-hasil pertanian dari Tanah Konsesi Kukup. Syarikat ini telah menggunakan kapal mereka sendiri bagi mengangkut hasil-hasil pertanian untuk dipasarkan di Singapura hingga ke peringkat antarabangsa.⁹⁶ Pengangkutan air lebih mudah dihubungkan dengan Singapura kerana terdapat beberapa batang sungai di sekitar tanah konsesi ini seperti Sungai Pontian Besar, Sungai Pontian Kecil, Sungai Permas, Sungai Air Masin dan Sungai Jeram Batu. Menurut Surat Perjanjian Tanah Konsesi Kukup 1878,⁹⁷ pihak kerajaan akan membina jalan raya di sekitar sungai konsesi ini bagi kemudahan Syed Muhamed untuk memunggah dan membawa hasil-hasil pertanian tersebut. Syed Muhamed hanya dikehendaki menyatakan surat keterangan pelayaran kepada kerajaan Johor.⁹⁸

Syed Muhamed dalam usahanya mengemaskinikan pentadbiran Tanah Konsesi Kukup telah menyediakan buku simpanan kira-kira bagi perhatian pihak Gabenor Negeri-Negeri Selat. Beliau telah menyediakan buku simpanan kira-kira ini sebagaimana yang dibuat oleh estet lain-lain dan menurut kaedah yang disarankan oleh pihak pentadbiran Inggeris.⁹⁹ Beliau juga telah diberikan kuasa oleh Sultan Abu Bakar untuk mencipta wangnya sendiri. Hal ini bertujuan untuk membayar gaji para pekerjanya yang berjual beli di kawasan tanah konsesi Kukup. Mata wang yang diedarkan terdiri daripada empat jenis nilai iaitu 25 sen, 50 sen, RM1.00 dan RM2.00. Keempat-empat mata wang ini diedarkan buat pertama kalinya pada 1 Mei 1878 iaitu 2 bulan setelah Syed Muhamed menerima Tanah Konsesi Kukup. Wang ini telah dicetak oleh Syarikat Al-Sa'aidi Press, Singapura.¹⁰⁰

Pada 3 Julai 1906, Syed Muhamed meninggal dunia di Singapura.¹⁰¹ Beliau telah mewasiatkan tanah konsesi tersebut supaya diuruskan menerusi Surat Perjanjian Wakaf (Wakah Deed) yang dibuat pada tahun 1895. Melalui Surat Perjanjian Wakaf, Syed Muhamed telah memperuntukkan 2/3 bahagian daripada harta tanah konsesi ini diberikan kepada anak-anaknya dan generasi mereka kemudian. Manakala 1/3 lagi diperuntukkan untuk Tabung Wakaf dan diberikan kepada waris-waris yang tercatat di dalam surat wasiatnya.¹⁰² Syed Abdul Kadir Abdul Rahman al-Sagoff¹⁰⁴ dan Syed Umar Muhamed al-Sagoff¹⁰⁴ telah

mengambil alih peranan Syed Muhamed untuk menguruskan Tanah Konsesi Kukup. Akan tetapi Syed Abdul Kadir telah meninggal dunia pada 19 April 1907, maka hanya Syed Umar sahaja yang terpaksa menguruskan hasil peninggalan harta Syed Muhamed itu.

Usaha untuk menarik perhatian pelabur-pelabur asing ke kawasan Tanah Konsesi Kukup telah diteruskan semula oleh Syed Umar. Pada tahun 1907, Syed Umar telah menyewakan tanah hutan seluas 14 ribu ekar kepada H.C. Hogan dan kemudian kawasannya dikenali sebagai Pontian-Kukup Syndicate. G.P. Nicholson pula telah menerima 7800 ekar tanah hutan dengan kawasannya disebut sebagai Pontian-Rambah Syndicate. Walau bagaimanapun, kedua-dua sindiket ini tidak mengerjakan tanah mereka. Pada tahun 1910, Syed Umar telah menyewakan lagi tanahnya kepada Kukup Rubber Estate melalui H.C. Hogan dan G.P. Nicholson. Kawasan tanah ini meliputi Rambah, Pontian dan Permas yang merangkumi semua tanah para pekebun kecil dan 8 ribu ekar tanah hutan. Kukup Rubber Estate telah memungut cukai daripada pekebun-pekebun kecil yang termasuk di dalam kawasannya itu. Sejak tahun 1910, kegiatan para pekebun kecil telah meluas sehingga di dua kawasan sindiket (Pontian-Kukup dan Pontian-Rambah) yang sebelumnya terbiar. Malah kegiatan mereka bertambah luas sehingga ke kawasan Penerio Planting Syndicate.¹⁰⁵

Syed Umar turut memberikan kuasa menebus dan mengusahakan tanah untuk aktiviti pertanian kepada orang Jawa sehingga tempoh 99 tahun. Antara syarat yang ada disertakan bersama-sama perjanjian ini ialah, jika mereka tidak mengerjakannya dalam tempoh 6 bulan, maka tanah yang dikurniakan itu boleh ditarik balik dengan tanpa didakwa oleh pihak berkuasa. Kuasa membuka tanah dengan cara ini banyak diberikan kepada orang Jawa sekitar tahun 1913 hingga 1917.¹⁰⁶

Berdasarkan huraian di atas, menunjukkan bahawa kegiatan keluarga al-Sagoff sejak dari zaman Syed Muhamed hingga ke zaman Syed Umar memperlihatkan suatu aktiviti perdagangan pertanian yang tersusun, terancang dan aktif dalam usaha mereka mengendalikan Tanah Konsesi Kukup. Tanah Konsesi Kukup telah memberi ruang kepada perluasan dan pengukuhan kedudukan mereka dalam bidang ekonomi berbanding dengan keluarga-keluarga Arab yang lain. Walaupun begitu, sumbangan tiap-tiap individu orang Arab dalam bidang perdagangan dan pertanian amat penting dalam proses pembangunan ekonomi negeri Johor.

KESIMPULAN

Sesungguhnya dengan kedudukan Johor yang berhampiran dengan Singapura telah menarik perhatian orang Arab untuk melabur dan berhijrah ke negeri ini. Terdapat ramai orang Arab yang menjalankan kegiatan perdagangan dan pertanian terutamanya ketika menjelang abad ke 20 masihi. Hubungan yang baik dengan pihak istana merupakan satu kelebihan kepada mereka. Ini sedikit sebanyak turut memberi beberapa perubahan pola kegiatan ekonomi mereka. Beberapa orang Arab telah mendapat kawasan lombong dan tanah konsesi yang dikurniakan oleh Sultan. Kurniaan yang diberikan oleh sultan kepada mereka itu penting sebagai perangsang untuk menjalankan kegiatan ekonomi secara aktif dan terancang. Jelasnya mereka telah dapat kepercayaan penuh daripada pihak pemerintah untuk mengusahakan sesuatu kegiatan ekonomi demi kepentingan pembangunan ekonomi negeri ini.

Penglibatan dalam bidang pertanian dan perlombongan merupakan suatu bidang baru dalam kehidupan mereka. Oleh sebab tempat asal mereka mempunyai perbezaan yang ketara bagi kedua-dua bidang tersebut kerana kesan perbezaan faktor alam dan kemanusiaan. Mereka telah dapat menyesuaikan diri dengan keperluan ekonomi tempatan bagi memenuhi permintaan barangan sezaman yang dihasilkan di rantau ini. Di samping itu, terdapat ramai di kalangan mereka yang melibatkan diri dalam bidang pertanian dan perdagangan secara sederhana dan kecil-kecilan di Johor.

Antara kawasan pertanian yang paling berjaya diusahakan oleh orang Arab sebelum zaman British ialah tanah konsesi yang dimiliki oleh Syed Hassan Ahmad al-Attas di Pahang. Syed Hassan turut memainkan peranan penting dalam proses pembangunan bandar Johor Bahru. Di Johor Bahru, beliau telah terlibat secara aktif dalam bidang hartanah dan perniagaan. Sehingga kini kesan peninggalannya masih dapat dikesan di sekitar bandar Johor Bahru seperti tanah dan pusat perniagaan.

Sementara Tanah Konsesi Kukup pula telah berjaya diteroka oleh Syed Muhamad al-Sagoff sebagai kawasan pertanian yang produktif dengan tanaman komersil terpenting di Johor pada penghujung abad ke 19 masihi. Selain mengusahakan sendiri, beliau juga telah berjaya menarik pelabur-pelabur asing untuk melabur modal dalam bidang pertanian di tanah konsesinya. Beliau turut sama membawa ramai tenaga buruh Jawa ke Kukup untuk bekerja di ladang-ladang atau membuka kebun sendiri. Kesan daripada kehadiran orang Jawa itu telah menambahkan penduduk di daerah ini. Pada masa ini terdapat beberapa

buah kampung dan bandar yang tumbuh kesan daripadanya seperti Kampung Rimba Terjun, Kampung Parit Semerah, Kampung Api-Api, sementara bandar seperti Pontian, Kukup dan Permas.

Walau bagaimanapun, dengan wujudnya pengaruh Inggeris di Johor telah memberi kesan kepada aktiviti ekonomi orang Arab. Rata-rata perjanjian dan peraturan yang dianjurkan oleh Inggeris sudah pasti keuntungan berpihak kepada mereka sendiri. Justeru, segala perubahan dasar yang dikemukakan oleh Inggeris telah memberi kesan secara langsung dan tidak langsung kepada ekonomi mereka. Akan tetapi yang jelas mereka telah dapat memberikan sumbangan yang besar dalam proses pembangunan ekonomi negeri ini sebelum zaman British.

NOTA

1 The Census of the Federated Malay States, 1911 (Lihat juga J.A.E. Morley, *The Arabs and the Eastern Trade*, JMBRAS, Vol. 22, pt. 1, hlm. 175.

2 Seorang lagi yang bersama-sama Syed Akil ialah Cox, pengusaha berbangsa Inggeris, R.O. Winstedt, *A History of Johore*, (Sultan Ibrahim reign (up to 1914) added by Khoo Kay Kim in 1991, Reprint No. 6, MBRAS, Kuala Lumpur, 1992, hlm. 85.

3 Raja Haji Ahmad dan Raja Ali Haji, *Tuhfat al-Nafis*, Virginia Matheson (pynt.), Penerbit Fajar Bakti, Kuala Lumpur, 1982, hlm. 304.

4 Sultan Husain menganggap Pulau Kerimun adalah daerah takluk kerajaan Johor. Walaupun begitu, Belanda telah merampas pulau itu masuk ke dalam pemerintahan Riau-Lingga yang menjadi daerah takluknya pada November 1827. Lihat R.O. Winstedt, *A History of Johore*, hlm. 85.

5 Untuk keterangan lanjut tentang kegiatan gambir dan lada hitam sila lihat, 'Buku Daftar Surat Keterangan Membuka Kebun, 1844-1903', dan 'Buku Daftar Surat-surat Keterangan Membuka Kebun, Gambir dan Lada Hitam Johor, 1880-1907' (ANMCS): C.M. Turnbull, 'The Johore Gambier and Pepper Trade in the Mid-19th Century', *Journal of the South Sea Society*, Vol. 15, pt. 1, 1959, C.A. Trocki, 'The Johore Archives and the Kangchu System 1844-1910: A Bibliography Essay', JMBRAS, Vol. 48, Pt. 1, 1975, hlm. 1-45 dan 'The Origins of the Kangchu System: 1740-1860', JMBRAS, Vol. 49, Pt. 2, 1976, hlm. 145-148.

6 Haji Musa Yusof, *Johor Bahru Seratus Tahun*, Johor Bahru, 1958, hlm. 14.

7 Ayer Putih terletak di kawasan Sekudai iaitu kira-kira 30 km dari tempat termetrinya perjanjian tersebut, Iskandar Puteri (Johor Bahru).

8 'Surat perjanjian galian timah di Ayer Puteh kepada Syed Abdullah bin Umar al-Junid bertarikh 12 Rabi'al-Wal 1280 (1863)', Bil. S. 35 di dalam Kumpulan Surat-surat Pelbagai Yang Disimpan oleh Setiausaha Kerajaan Johor 1843-1927, Arkib Negara Malaysia, Cawangan Selatan, Johor Bahru (ANMCS).

9 Keluarga al-Junid adalah keturunan Arab yang pertama sampai di Singapura apabila Syed Muhamed Harun al-Junid dan anak saudaranya, Syed Umar Ali al-Junid sampai dari Palembang pada tahun 1819. Mereka merupakan antara saudagar yang terkaya dan terkenal di Singapura. Syed Umar pernah berdagang di Pulau Pinang. Syed Muhamed meninggal dunia pada tahun 1842, sementara Syed Umar pula pada 6 November 1852. C.B. Buckley, *An Anecdotal History of Old Times in Singapore, with an introduction by C.M. Turnbull*, Oxford University Press, Singapore, 1984, hlm. 62 dan 563; C.M. Turnbull, *A History of Singapore: 1819-1975*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1977, hlm. 15.

10 Syed Muhamed Ahmad al-Sagoff atau Nongchik telah dilahirkan pada tahun 1836 di Singapura. Ayahandanya, Syed Ahmad (terkenal dengan panggilan Engku Jantan) dan bersama-sama datuknya, Syed Abdul Rahman telah tiba di Singapura pada tahun 1824 masihi (1240 Hijrah). Kedua-dua anak beranak ini dianggap keluarga al-Sagoff yang pertama tiba di Singapura. Syed Ahmad telah berkahwin dengan keturunan Diraja Bugis, Raja Siti Kerayang Puli, iaitu anak perempuan kepada Hadjee Fatimah yang menjadi Sultana Gowa di Celebas. Hasil perkahwinan mereka mendapat empat orang anak iaitu Syed Muhamed, dan tiga orang kakaknya, Syarifah Rugayah, Syarifah Aishah dan Syarifah Khadijah. Syed Mohsen Alsagoff, *The Alsagoff Family in Malaysia: A.H. 124 (A.D. 1824) to A.H. 1382 (A.D. 1962)*, Mun Seong Press, Singapore, 1963, hlm. 9-11; C.B. Buckley, *An Anecdotal History of old Times in Singapore*, Oxford University Press, Singapore, 1984, hlm. 564, A Wright and Cart Wright, *twentieth Century Impression of British Malaya*, Lloyd's Great Britain Publishing Co. Ltd. London, 1908, hlm. 705.

11 Alsagoff Concession Kukup J/PELB (SS 1451/1921). Surat Perjanjian Tanah Konsesi Kukup.

12 Asal usul nama Kukup mempunyai beberapa versi. Menurut sumber lisan daripada penduduk tempatan, perkataan Kukup berasal dari istilah telungkup iaitu diambil daripada kesan kegiatan lanun-lanun yang melungkup sampan di kawasan ini. Versi lain pula, Kukup membawa makna delta atau pulau yang terjadi daripada sisa-sisa yang dihanyutkan di hulu Sungai Permas ke kualanya. Lihat, Taman Othman, 'Kukup', *Tras Pembangunan*, Bil. 1, November 1991, hlm. 22. Akan tetapi lebih tepat nama Kukup berasal daripada istilah Arab, Kaukab bermaksud bintang. Perubahan sebutan ini adalah kerana tulisan dalam huruf jawi tidak mempunyai tanda bunyi (domah, kasrah, fathah dan sukun). Lihat, Mahayudin Haji Yahya, *Ensiklopedia Sejarah Islam*, Jilid 3, Penerbitan UKM, Bangi, 1989, hlm. 779.

13 Terdapat penulis yang menyatakan tanah konsesi tersebut terletak di Pulau Kukup. Hal ini mungkin kerana mereka tidak mengetahui tentang isi kandungan perjanjian Tanah Konsesi Kukup dan hanya sekadar mengaitkan Kukup itu dengan sebuah pulau yang terletak berhadapan dengan tanah konsesi tersebut. Lihat misalnya, J. Vredendregt, 'The Haddja: Some of its features and functions in Indonesia', dalam *Bijdragen Tot de Taal, Land En-Volkenkunde*,

vol. 118, Pt. 1-4, 1962, hlm. 128: R. Levy, *The Social Structure of Islam*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969, hlm. 88. Kawasan Kukup terletak kira-kira 80 kilometer dari Johor Bahru. Lihat, Peta 1, Kedudukan Tanah Konsesi Kukup.

14 Alsagoff Concession Kukup, J/PLEB (SS 1451/1921).

15 GA 86/1922 'A'. Surat RACK kepada GA bertarikh 30 Oktober 1922.

16 GA 253/1924, Brief history of the Alsagoff Concession Kukup, (Surat RACK kepada GA bertarikh 25 Mac 1924).

17 CLM 1149/1936, Annual Report 1936.

18 Alsagoff Concesison Kukup, J/PELB (SS 1451/1921).

19 Perjanjian ini terpaksa akur kepada perubahan masa dan kehendak pemerintah kerana tanah konsesi Syed Muhamed akhirnya terpaksa diserahkan kembali kepada kerajaan Johor pada tahun 1926.

20 Lihat, Alsogoff Concession Kukup, J/PELB (SS/1451/1921), Fasal 8, Surat Perjanjian Tanah Konsesi Kukup.

21 Apion ialah pokok ganja (candu). Meskipun Syed Muhamed tidak dibenarkan menanam apion, tetapi beliau dibenarkan membeli candu dan arak untuk pekerjaanya dan mereka yang tinggal di tanah konsesi tersebut sebagaimana yang terkandung dalam Ibid., fasal 12 Surat Perjanjian Tanah Konsesi Kukup.

22 Lihat. Ibid., Fasal 1, Surat Perjanjian Tanah Konsesi Kukup. Sepanjang tempoh tanah konsesi itu diserahkan kepada Syed Muhamed hingga dikembalikan kepada kerajaan tidak pernah terjumpa sebarang galian di kawasan ini.

23 Lihat, Ibid., Fasal 1, Surat Perjanjian Tanah Kukup.

24 Lihat, Surat Perjanjian Pembatalan Cukai Tanah Konsesi Kukup. Alsagoff Concession Kukup, J/PLEB (SS 1451/1921) dan Salinan Surat-Surat Datuk Menteri (1886-1891), J/SUK 11, No. 165, (ANMCS).

25 'Surat tanah konsesi lombong kepada Syed Muhamed Al-Sagoff pada 2Jun 1891 hingga 25 Januari 1894'. Surat Messr. Donalson and Burkinshaw kepada Datoí Bentara Dalam Johor, Bil. S. 142 dalam, Kumpulan Surat-Surat Pelbagai yang Disimpan oleh Setiausaha Kerajaan Johor 1843-1927. (ANMCS).

26 'Surat Syed Husain Muhamed al-Habsyi dari Palembang atas hal harta Qarun pada 6hb. Februari 1887', Bil. S. 132, Kumpulan surat-surat pelbagai yang disimpan oleh Setiausaha Kerajaan Johor. Sila rujuk kandungan teks surat berkenaan tentang harta Si Qarun dan hubungannya dengan kawasan perlombongan Syed Muhamed itu.

27 Ibid.

28 Lihat, surat Sultan Abu Bakar, Johor kepada Sultan Ahmad Muaíazam Syah Ibni al-Marhum Ali, Pahang pada 29 Mac 1887. Salinan Surat-Surat Datoí Menteri: 1886-1891, No. 49, J/SUK 11. (ANMCS).

29 Eunice Thio, *British Policy in the Malay Peninsular 1880-1910*, University of Malaya Press, Kuala Lumpur, 1969, hlm. 72-77; D.J.M Tate, *The Making of Modern South-East Asia, Volume I (The European Conquest)*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1971, hlm. 136, 138, dan 146 (Nota Kaki No. 65).

30 CO. 273/146, hlm. 104. Sila rujuk juga dalam Aruna Gonipanth, Sejarah Politik Pahang 1880-1935, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1993, hlm. 78; Hikayat Pahang, diusahakan oleh Kalthum Jeran, Penerbit Fajar Bakti, Petaling Jaya, 1986, hlm. 107.

31 Lihat, surat Sultan Abu Bakar, Johor kepada Sultan Ahmad Muafazam Syah ibn al-Marhum Ali, Pahang pada 26 Mac 1887. Salinan Surat-surat Dato Menteri: 1886-1891, No. 48, J/SUK 11. (ANMCS).

32 Anthony Reid, The Contest for North Sumatra 1858-1898, University of Malaya Press, Kuala Lumpur, 1969, hlm. 256; D.J.M. Tate, The Making of Modern South-East Asia, hlm. 136; Eunice Thio, British Policy in the Malay Peninsular 1880-1910, hlm. 75.

33 Selain Syed Muhamed, terdapat lima orang lagi yang terdiri daripada keturunan Diraja telah menerima Pingat Darjah Kerabat Johor iaitu,

Yang Mulia Ungku Abdullah Ibrahim

Yang Mulia Ungku Abdul Majid Ibrahim

Yang Mulia Ungku Muhammad Khalid Ibrahim

Yang Mulia Ungku Ahmad

Yangn Mulia Ungku Haji Muhammad

Lihat, Onn Jaafar, Selamat Johor, Peringatan Kesyukuran Ulang Tahun Ke-40 Sultan Ibrahim diatas Takhta Kerajaan Johor, Johor Bahru, 1945, hlm. 87.

34 Syed Hassan Ahmad al-Attas dilahirkan di Kampung Maulana, Pahang berhampiran dengan Istana Bendahara Tun Ali pada tahun 1832. Ayahanda, Syed Ahmad Hassan al-Attas berasal dari Hadramaut dan menjadi ahli pelayaran yang berdagang di Tanah Melayu. Beliau bersama-sama dengan datuknya, Syed Zain telah menetap di Pahang pada awal abad ke 19 masihi. Syed Ali Mohamed al-Attas, Allahyarham Syed Hassan bin Ahmad al-Attas, Penerbit Wakaf Almarhum Syed Hassan bin Ahmad bin Ahmad Al-Attas, Johor Bahru, 1984, hlm. 11; Syed Hussein Alwi Al-Attas, 'Suara al-Attas: Cenderamata untuk Madrasah al-Attas al-Arabiah, Johor Bahru dan Pekan, Pahang', t.p., t.t., hlm. 20. Mengenai tarikh lahir Syed Hassan pada tahun 1832 masih boleh dipertikaikan lagi kerana berdasarkan majalah Jasa, Bil. 11, September 1930, pada tarikh ini umur Syed Hassan ialah 95 tahun. Oleh itu, tarikh lahir beliau sepatutnya tahun 1835 dan bukannya tahun 1832.

35 British Resident Pahang 274/1916.

36 Syed Hussein Alwee al-Attas, 'Suara al-Attas', hlm. 19; Syed Ali Mohamed al-Attas, Allahyarham Syed Hassan bin Ahmad al-Attas, hlm. 13; Mahayudin Haji Yahaya, Sejarah Orang Syed di Pahang, hlm. 77.

37 Tempoh 99 tahun itu tidak mempunyai kewibawaan yang mutlak dan bersifat longgar sepertimana perjanjian yang diterima oleh Syed Muhammed kerana tanah ini telah dikembalikan semula kepada kerajaan Pahang selepas Perang Dunia Kedua.

38 Syed Hassan juga telah menerima sebuah pulau di muara Sungai Pahang yang dinamakan sempena namanya sendiri iaitu 'Pulau Habib Hassan'.. Syed Hussein al-Attas, 'Suara al-Attas', hlm. 24; Syed Ali Mohamed al-Attas,

Allahyarham Syed Hassan bin Ahmad al-Attas, hlm. 13.

39 Syed Ali Mohamed al-Attas, Allahyarham Syed Hassan bin Ahmad al-Attas, hlm. 11. Peranan yang dimainkan oleh Syed Hassan dalam perang saudara tersebut masih kabur lagi kerana tiada suatu catatan khusus tentang beliau dalam peristiwa ini. Akan tetapi peranannya kemungkinan ditutupi oleh seorang lagi tokoh keluarga al-Attas, Syed Omar yang lebih berpengaruh dan menyebelahi pihak Wan Ahmad Wan Linehan, *A History of Pahang*, hlm. 85. Berdasarkan keterangan lanjut daripada Syed Ali, Syed Hassan adalah penyokong Wan Ahmad, serta menjadi orang tebusan dalam usaha perdamaian antara Wan Ahmad dan Tun Mutahir. Temuramah pada 8Ogos 1995.

40 Hikayat Pahang, hlm. 107.

41 *Straits Times*, 9 September 1930, hlm. 7.

42 Hikayat Pahang, hlm. 132.

43 Sultan Ibrahim yang menggantikan ayahandanya, Abu Bakar pada tahun 1895 sejak dari awal pemerintahannya telah mengalami masalah defisit kewangan dalam perbendaharaan negeri. Masalah ini bertambah berat lagi apabila beliau dikatakan seorang pemerintah yang boros dan enggan mendengar nasihat Jemaah Penasihat Johor dan Pejabat Tanah Jajahan Inggeris. R.O. Winstedt, *A History of Johore*, [Sultan Ibrahim Reign (up to 1914)] added by Khoo Kay Kim in 1991, hlm. 140-141; Keith Sinclair, 'The British advance in Johore', *JMBRAS* 40 (1), 1967, hlm. 98; Eunice Thio, *British Policy in the Malay Peninsula 1880-1910*, Vol. 1, *The Southern and Central States*, Kuala Lumpur, 1969, hlm. 227-228.

44 Hanya pada tahun 1904, pembinaan keretapi yang menghubungkan Gemas ke Johor Bahru itu dapat dimulakan dan telah disiapkan pada tahun 1909. Pembinaan kereta api ini penting bagi kemajuan ekonomi negeri Johor dan mengeratkan hubungan pentadbiran negeri ini dengan Negeri-Negeri Melayu Bersekutu. Keith Sinclair, 'The British Advance in Johore', hlm. 99-100; Chai Hon Chan, *The Development of British Malaya: 1896-1909*, Oxford Universiti Press, Kuala Lumpur, 1967, hlm. 194; Yusof Hamid, 'Keretapi Negeri Johor 1904-1939', *Latihan Ilmiah*, Sarjana Muda Sastera, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, 1975.

45 Syarikat-syarikat yang mendapat pajakan tanah dan hak perniagaan di negeri Johor ialah seperti Johore State Co. Ltd., Rubber Estates of Johore Ltd. Dan Guthrie and Co. Eunice Thio, 'British policy towards Johore', hlm. 232-244; Keith Sinclair, 'The British advance in Johore', hlm. 100 - 101.

46 Fasal yang terakhir ialah Sultan Ibrahim ketika itu berada di London perlu balik ke Johor seberapa segera yang boleh. Mohd. Said Ibrahim, *Buku Teriti Johor dengan pertambahannya*, hlm. 56; Eunice Thio, 'British policy towards Johore', hlm. 30-31.

47 Eunice Thio, 'British policy towards Johore', hlm. 33-34.

48 R.O. Winstedt, *A History of Johore*, hlm. 76-80; K.G. Tregonning, *History of Modern Malaya*, University of Malaya Press, Singapore, 1964, hlm. 99; T.J. Newbold, *Political and Statistical account of the British Settlements in*

the Straits of Malacca, Jilid 2, University of Malaya Press, Kuala Lumpur, 1971. Peranan Stamford Raffles bermula tahun 1819 di Singapura merupakan salah satu peristiwa penting dalam konteks pengaruh politik Inggeris di negeri ini. Sila lihat huraian lanjut dalam W.H. Read, 'The landing of Raffles at Singapore', Singapore 150 Years, reprint no. 1, MBRAS, Kuala Lumpur, 1973; C.H. Wake, 'Raffles and the Rajahs: The founding of Singapore in Malayan and British colonial history', JMBRAS, Vol. 48, pt. 1, 1975, hlm. 47-73.

49 Perjanjian tersebut diadakan akibat daripada desakan Sir Frederick Weld, Gabenor Negeri-negeri Selat agar Johor berada di bawah naungan Inggeris. Lihat, Eunice Thio, 'British policy towards Johore: From advise to control', JMBRAS, Vol. 40, pt. 1, Julai 1967, hlm. 5-10; M.A. Fawzi Basri dan Hasrom Haron, Sejarah Johor Moden 1855-1940: Satu perbincangan dari pelbagai aspek, Peneritan Muzium Negara, Kuala Lumpur, 1978, hlm. 48-51; Keith Sinclair, 'The British advance in Johore', hlm. 96.

50 Mohd. Sais Sulaiman, Buku Teriti Johor dengan pertambahannya, hlm. 41-44; W.G. Maxwell dan M.S. Gibson, Treaties and Engagements Affecting the Malay States and Borneo, Authority Suffolklane, London, 1924, hlm. 132-133.

51 William R. Roff, The origins of Malay Nationalism, ed. Ke-2, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1994, hlm. 12; Khoo Kay Kim, 'Semenanjung Tanah Melayu dalam kurun kesembilan belas - II', dalam Zainal Abidin Abd. Wahid, pnyt., Sejarah Malaysia sepintas lalu, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, hlm. 77-78, Eunice Thio, 'British policy towards Johore', hlm. 5.

52 'Surat kebenaran bagi Syed Muhamed bin Jaafar al-Habsyi (Ungku Muda) dan Tamby Rawther memungut sewa-sewa tanah di Telok Belanga dan Kampung Baru, Singapura 1 Januari 1887 dan 15 Jun 1883', Bilangan S. 15, Kumpulan surat-surat pelbagai yang disimpan oleh Setiausaha Kerajaan Johor, 1843-1927. (ANCMS). Kebenaran memungut sewa tanah dan rumah-rumah sewa ini juga diberikan kepada Tamby Rawther selama tiga tahun bermula dari 1 Ogos 1881.

53 Estate Ulu Alir Molek Rubber Estate mempunyai keluasan kira-kira 1600 ekar. Lihat, The Singapore and Straits Calender and Directory, 1912, hlm. 484.

54 Lihat, 'Surat Perjanjian menyewakan tanah Bukit Kurnia, Telok Belanga kepada Syed Husain bin Muhamed al-Habsyi, 20 Mei 1862', bilangan S. 13, Kumpulan surat-surat pelbagai yang disimpan oleh Setiausaha Kerajaan Johor 1843-1927), (ANMCS).

55 Surat hutang Tengku Siak, Syed Hassan bin Syed Kassim, 12 November 1891 dan 14 November 1891: Bil. S. 144, Ibid.

56 Menurut Muhd. Fadzil Othman, Syarif Muhammad Husain al-Kadsi adalah salah seorang pegawai penting kerajaan Johor. Lihat, Muhammad Ibrahim Munsyi, Kisah pelayaran Muhammad Ibrahim Munsyi, dengan pengenalan dan anotasi oleh Muhd. Fadzil Othman, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1980, nota kaki No. 51, hlm. 151.

57 'Surat perjanjian Lim Toh kerana pajak opium buku, candu dan arak kepada kepala-kepala dan tauke-tauke Cina di lombong Padang', bilangan S. 65 dalam Kumpulan surat-surat pelbagai yang disimpan oleh Setiausaha kerajaan, 1843-1927. (ANMCS).

58 Lihat misalnya, Syed Muhamed Ahmad al-Sagoff bercadang hendak mendirikan rumah sewa di Muar di atas tanah yang dicagarkan oleh Dato' Tanah Muar, Ungku Uthman kepadanya. 'Surat daripada Abdul Rahman Andak kepada Datuk Muhammad bin Mahmod 8 Disember 1896'. Buku salinan surat-surat Datuk Menteri dan Setiausaha kerajaan Johor 1891-1899, No. 496; CLMS 789/1914, Surat Pejabat Tanah Batu Pahat kepada CLMS, Pesuruhjaya Tanah, Johor Bahru tentang permohonan Syed Umar Abdullah al-Jufri menambahkan keluasan tanah di Jalan Rahmat, Bandar Penggaram pada 1 November 1914 dan 24 Januari 1915.

59 Misalnya, Syed Safi'l Ali Muhamed al-Habsyi berhutang Dollar Sepanyol, 1372.66 daripada Messrs. Paterson, Simon and Co., Singapura. Kemudian Syed Safi'l telah memberi pinjaman kepada Haji Yusuf Abdul Jalil dari Padang sebanyak RM180.00. Lihat, 'Surat hutang Syed Safi'I bin Ali al-Habsyi, 16 Disember 1863 dan 29 Muharam 1280', bil. S. 33, dalam Kumpulan surat-surat pelbagai yang disimpan oleh Setiausaha kerajaan, 1843-1927. (ANMCS).

60 The Singapore Directory for the Straits Settlements, 1892, hlm. 296; 1897, hlm. 290; 1899, hlm. 398; 1900, hlm. 316. National Library of Singapore (NUS).

61 Mereka yang bekerja di Syarikat Sahil and Co. ialah Abu Bakar Uda sebagai Pengarah, dan Syed Salim Mohsain berjawatan Ketua Kerani dan Kewangan. The Singapore and Straits Calender and Directory, 1907, hlm. 393 dan 1910, hlm. 440.

62 Temuramah dengan Syed Sahil Jamal pada 21 Januari 1996.

63 Antara pekerja syarikat, Umar al-Sagoff and Co. ialah Lambak Pulau dan Daud Said berjawatan kerani Melayu, Syed Umar, Syed Noah dan Syed Hassan Muhamed al-Attas berjawatan kerani English, Haji Mahmud Kassim dan Syed Noah Muhamed al-Habsyi sebagai Penolong Pengarah, Lastam Hassan sebagai Pembantu dan Pemungut Bil. The Singapore and Straits Calender and Directory, 1910, hlm. 440 dan 1912, hlm. 484 AA.

64 Lihat logo surat syarikat Syed Noah al-Habsyi di dalam fail SS 427/1928 dan 3783/1930.

65 Misalnya, Syed Salim Alwi dan Syed Yatim bekerja sebagai kerani di Syarikat S.A. Rahman, Johor Bahru. Lihat, The Singapore and Straits Calender and Directory, 1910, hlm. 440 dan 1912 hlm. 484 AA; Sheikh Abdullah bekerja sebagai kerani di Johore Hotel, Johor Bahru. Lihat, The Singapore and Straits Calender and Directory, 1912, hlm. 484. Syed Noah al-Kadri bekerja sebagai juruterengkas dan jurutaip di Syarikat Ismail M., Johor Bahru. Lihat, The Singapore and Straits Calender and Directory, 1913, hlm. 537.

66 Buku daftar surat-surat keterangan membuka kebun gambir dan lada hitam Johor (1298-1325H/1880-1908M), No. 94. (anmcs).

67 Buku daftar surat jual-beli, pajak, gadai dan hutang (1284-1301H/1860-1882M), 'Surat Jual Beli', No. 20 (ANMCS).

68 Register surat pajak bahagian sungai: 1290-1300H/1873-1883M), No. 2 (ANMCS) Sila rujuk juga dalam C.A. Trocki, 'The Johore Archives and Kangchu System 1844-1910', hlm. 29 dan 43 .

69 Sila rujuk tentang pemilikan tanah pertanian oleh orang Arab. Misalnya dibandar Penggaram (Batu Pahat) CLMS 51/1914, Surat geran Syaifah Shalihah, isteri Syed Abdul Rahman (31 Disember 1913); 75/1914, surat geran Siti Zahrah Sheikh Indut (10 Februari 1914); 209/1914, surat geran Sheikh Umar Nasib (24 Mac 1914); 798/1914, surat geran Syed Umar Abdullah al-Jufri (1 November 1914); di Johor Bahru, CLM 326/1910, surat geran Syed Ahmad Abdul Rahman (28 September 1910); 268/1911, surat geran Syed Abdul Rahman Junid al-Junid (3 September 1911); dan CLMS 727/1913, surat geran Syed Umar Abdullah (21 Oktober 1913); serta di Maharani (Muar), CLMS 234/1913, surat geran Syed Abdul Rahman Umar (9 April 1913); 487/1913, surat geran Syed Ahmad Muhamed al-Habsyi dan Mohd. Taha (22 Julai 1913); 700/1913, surat geran Syed Abdul Rahman (6 November 1913).

70 Sebagai contoh lihat fail, CLMS 237/1912, Surat CLMS kepada Syed Abdullah pada 4 Januari 1912; 19/1912, surat CLMS kepada Syed Abdullah Jaafar pada 11 Januari 1911; CLM 268/1911, Surat geran Melayu Syed Abdul Rahman Junid al-Junid pada 3 September 1911.

71 DOP 884/1925, surat DOP kepada Syed Hassan Ahmad al-Attas pada 25 Ogos 1925; CLM 753/1926, Surat Syed Hassan Ahmad Al-Attas kepada Presiden Lembaga Pembandaran Johor Bahru pada 10 November 1926.

72 Syed Hussein Alwee al-Attas, 'Surat al-Attas', hlm. 24; Syed Ali Mohammed al-Attas, Allahyarham Syed Hassan bin Ahmad al-Attas, hlm. 16; Mahayuddin Haji Yahaya, Sejarah Orang Syed di Pahang, hlm. 90.

73 Syed Hussein Alwee al-Attas, 'Surat al-Attas', hlm. 75.

74 Contohnya, CLMS 505/1912, Surat Toah Ah Boon kepada CLMS tentang pembelian tanah lot 167, Johor Bahru daripada Syed Hassan pada 4 September 1912, CLMS 281/1912, Surat seorang berbangsa India pada CLMS tentang pembelian tanah daripada Syed Hassan pada 14 Jun 1912.

75 Syed Ali Mohamed al-Attas, Allahyarham Syed Hassan bin Ahmad al-Attas, hlm. 16-17, Syed Hussein Alwee al-Attas, Suara al-Attasî, hlm. 26; Utusan Malaysia, 26 Jun 1991, hlm. 13.

76 Syed Mohsen Alsagoff, The Alsagoff Family in Malaysia, hlm. 11. (Kota Constantinople telah ditukar namanya kepada Istanbul pada zaman pemerintahan Muhammad II (1451-1481).

77 Syed Muhamed pernah berkhidmat dalam Honorary Consul-General bagi mewakili kerajaan Turki di Singapura pada tahun 1880an. Saadiah Said, 'Penglibatan keluarga Alsagoff dalam ekonomi Johor, 1878/1926', Latihan ilmiah, Jabatan Sejarah, UKM, Bangi, 1878/1879, hlm. 89. Konsul Turki yang pertama di Singapura ialah Syed Abdullah al-Junid, seorang saudagar dari

Hadramaut. Anthony Reid, 'Nineteenth Century Pan-Islam in Indonesia and Malaysia', *Journal of Asian Studies*, Vol. 26, No. 2, 1966-1967, hlm. 271-272.

78 Syed Hussin Ali, 'Social stratification in Kampung Bagan', *JMBRAS*, Monograph, No. 1, MBRAS, Kuala Lumpur, 1964, hlm. 29-31; William R. Roff, 'The Malayo-Muslim world of Singapore at the Nineteenth Century', *Journal of Asian Studies*, Vol. 24, November 1964, hlm. 79; J. Norman Parmer, *Colonial labour policy and administration: A History of labour in the rubber plantation industry in Malaya, C. 1910-1941*, Oxford University Press, New York, 1960, hlm. 108-113.

79 William R. Roff, *The origins of Malaya Nationalism*, hlm. 37; R.N. Jackson, *Immigrant labour and the development of Malaya, 1786-1920*, Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1961, hlm. 127; C.M. Turnbull, *A History of Singapore*, hlm. 99.

80 Alsogoff and Co. telah diasaskan oleh Datuk Syed Muhamed, Syed Abdul Rahman al-Satoff pada tahun 1848 di Singapura. Syarikat ini terlibat dengan perdagangan antarabangsa seperti mengeksport hasil kayu balak dari Tanah Melayu ke Timur Tengah dan Eropah, di samping hasil-hasil pertanian seperti getah, sagu, kelapa, kopi, koko dan nenas. Syarikat ini turut sama mengimport barang-barang pengguna bagi pasaran tempatan, terutamanya rempah yang diimport dari Kepulauan Maluku dan Banda. Syed Abdul Rahman juga memiliki kapal sendiri bagi mengendalikan semua kegiatan eksport dan import tersebut. Antara beberapa buah syarikat yang dikendalikannya ialah Perseverance Estate, Straits Cycle and Motor Co, dan Express Sawmill Co. Pada tahun 1870, Syed Muhamed telah menubuhkan Syarikat Ship Chandlery bersama-sama seorang rakan perkongsiannya, Cheong Ann Bee. Syed Mohsen Alsagoff, *The Alsagoff family in Malaysia*, hlm. 9-11, A Wright dan Cart Wright, *Twentieth Century impression of British Malaya*, hlm. 707; Song Ong Siang, *One hundred years history of the Chinese in Singapore*, University of Malaya Press, Singapore 1967, hlm. 188; Khazin Mohd. Tamrin *Orang Jawa Di Selangor: Penghijrahan dan penempatan 1880-1940*, Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1984, hlm. 48.

81 Anthony Reid, 'Nineteenth Century Pan-Islam in Indonesia and Malaysia', hlm. 148.

82 A. Wright dan Cart Wright, *Twentieth Century impression of British Malaya*, hlm. 707. Selain daripada bekerja sebagai buruh di ladang konsesi Kukup, terdapat orang-orang Jawa yang mencari wang perbelanjaan dengan bekerja sebagai orang gaji atau buruh di Singapura. Khazin Mohd. Tamrin, *Orang Jawa di Selangor*, hlm. 49.

83 R. Levy, *The Social Structure of Islam*, hlm. 88.

84 J. Vredendregt, 'The Haddja', hlm. 128.

85 Lihat keterangan lanjut dalam laporan Tuan Anthoney, Majistrate Singapura tentang kuli-kuli Jawa di Kukup. Surat Abdul Rahman Andak, Datuk Sri Amar Diraja kepada Habib Mohamed Al-Sagoff, 10 Oktober 1896, No. 472, Buku salinan surat-surat Datuk Menteri dan Setiausaha kerajaan Johor 1891-

1899. (ANMCS).

86 Syed Mohsen al-Sagoff, *The Alsagoff family in Malaysia*, hlm. 11; A Wright dan Cart Wright, *Twentieth Century impression of British Malaya*, hlm. 707.

87 Lihat, *Alsagoff Concesison Kukup J/PELB (SS 1451/1921)* fasal 9, surat perjanjian tanah konsesi Kukup.

88 Syed Mohsen al-Sagoff, *The Alsagoff family in Malaysia*, hlm. 11, Saadiah Said, 'Penglibatan keluarga Alsagoff dalam ekonomi Johor', hlm. 77-78.

89 GA 253/1924, *Brief history of the Alsagoff Concession Kukup*.

90 SSD, 1899, hlm. 298.

91 Lihat *Alsagoff Concession Kukup, J/PLEB (SS 1451/1921)* Fasal 13, *Surat Perjanjian Tanah Konsesi Kukup*.

92 GA 253/1924, *Brief history of the Alsagoff Concession Kukup*, GA 70/1924, *RACK Annual Report for 1923*.

93 CLM 1149/1936, *Annual Report 1936*. Contoh pemberian tanah lot tersebut sila rujuk surat perjanjian antara Syed Muhamed Ahmad al-Sagoff dengan Mimitu Taib pada 5 Julai 1903. (ANMCS) Lihat, Saadiah Said, 'Penglibatan keluarga Alsagoff dalam ekonomi Johor: 1878-1926', hlm. 91-92.

94 GA 253/1924, *Brief History of the Alsagoff concession Kukup*.

95 Jika Syed Muhamed berada di Kukup, beliau dan keluarganya akan tinggal di banglo yang telah dibina di ladang konsesinya. Saadiah Said, 'Kegiatan keluarga Alsagoff dalam ekonomi negeri Johor: 1878-1906', *Jebat*, bil. 7/8, 1977/78 /1978/79, hlm. 58.

96 Contohnya, Kukup mempunyai keluasan tanaman 4000 ekar bagi sago dan koko iaitu ia menjadi pembekal utama bagi Singapura pada tahun 1895. W.E. Makepeace, O.E. Brooke dan R.S. Braddell, pnyt., *One Hundred Years, of Singapore*, Vol. 2, John Murry, Albemarle Street, London, 1921, hlm. 81.

97 *Alsagoff Concession Kukup J/PELB (SS 1451/1921)*, Fasal 6, *Surat perjanjian Tanah Konsesi Kukup*.

98 'Diminta jawab surat Syed Abdul Kadir dengan aturan sulit di atas perkara kapal Syed Muhamed yang keluar masuk Kukup'. Surat Abdul Rahman Andak kepada Datuk Yahaya Al-Datar, D.P.M. J. pada 24 Julai 1896, No. 417. Buku salinan surat-surat Datuk Menteri dan setiausaha kerajaan Johor: 1891-1899. (ANMCS).

99 'Kira-kira kebun di Kukup dikehendaki diperbuat dengan aturan-aturan kebun orang puteh'. Surat Datuk Abdul Rahman Andak, Datuk Sri Amar Diraja kepada Syed Mohamed Al-Sagoff, *Ibid.*, No. 476.

100 Lihat keterangan lanjut tentang mata wang tersebut di dalam Saadiah Said, 'kesan dan pengaruh penglibatan keluarga Alsagoff di Johor: 1906-1926', *Jauhar*, Bil. 2, Disember 1983, hlm. 33-35, dan 53-56; *Utusan Melayu*, 6 Julai 1973, hlm. 2.

101 Syed Muhamed telah meninggal dunia kerana sakit jantung dan buah pinggang. Beliau telah dikebumikan di Mesjid Hadjee Fatimah. Lihat, peristiwa

kematiannya dalam akhbar Singapore Free Press, 3 Julai 1906, hlm. 9; Straits Times, 4 Julai 1906, hlm. 5; GA 302/1924, surat Messrs. Drew and Napier, Singapura kepada GA pada 15 April 1924.

102 GA 253/1924, Brief history of the Alsagoff Concession Kukup. Untuk kupasan lanjut tentang pembahagian harta Syed Muhamed sila lihat fail, GA 365/1922, Laporan Receiver Alsagoff Concession Kukup kepada GA pada 31 Mei 1922.

103 Syed Abdul Kadir Abdul Rahman al-Sagoff merupakan salah seorang ahli lembaga Alsagoff and Co. Beliau telah mati ditembak pada pukul 7.00 malam. Straits Times, 13 April 1907, hlm. 12; GA 302/1924, Surat Messrs. Drew and Napier, Singapura kepada GA pada 15 April 1924.

104 Syed Umar Muhamed al-Sagoff merupakan anak saudara kepada Syed Muhamed dan menjadi trustee kepada estate Alsagoff. Beliau lahir pada tahun 1850 di Makkah dan menggantikan Syed Muhamed sebagai pengurus Alsagoff and Co. Beliau juga menjadi pemilik tanah, pedagang, egen estate, egen ke Makkah yang mempunyai ibu pejabat di Singapura dan Jeddah. Syed Mohsen Alsagoff, *The Alsagoff family in Malaysia*, hlm. 15.

105 GA 253/1924, Brief history of the Alsagoff Concession Kukup, GA 70/1924, RACK Annual Report for 1923.

106 'Surat-surat keterangan menebang hutan kerana membuat kebun di dalam kawasan al-Sagoff di Rimba Terjun, Pontian Kecil: 1913-1917', Bil. S. 197. Kumpulan surat-surat pelbagai yang disimpan oleh Setiausaha Kerajaan Johor: 1843-1927..